

Oikeutta kaikille – ihmisoikeudet Venäjällä

Amnesty International julkaisi 102-sivuisen Venäjä-raportinsa *Denial of Justice* 29.10.2002. Sen myötä alkoi Amnestyn kautta aikojen ensimmäinen maailmanlaajuinen Venäjän ihmisoikeustilanteeseen kohdistuva kampanja *Oikeutta kaikille – ihmisoikeudet Venäjällä*. Raporttiin on koottu Amnestyn useiden vuosien aikana keräämää materiaalia Venäjän ihmisoikeustilanteesta, joka on huomattavasti parantunut 1970-luvun pysähtyneisyyden ajoista, jolloin tuhannet mielipiteidensä vuoksi vangitut kärsivät rangaistuksiaan mielisairaaloissa ja vankileirien saaristossa. Heidän joukossaan oli mm. nykyinen kansanedustaja, ”Venäjän omatunto” Sergei Kovalev. Hän oli yksi Amnesty Internationalin Neuvostoliiton osaston perustajista, mutta ei ehtinyt toimia järjestössä kuin kolme kuukautta ennen kuin hänet pidätettiin joulukuussa 1974 ja tuomittiin seuraavana vuonna seitsemäksi vuodeksi vankeuteen ja sen jälkeen kolmeksi karkoitukseen neuvostoliitonvastaisesta agitaatiosta ja propagandasta syytettynä. Kovalevistä tuli luonnollisesti yksi Amnestyn mielipidevangeista koko vankeus- ja karkotusajakseen. Kovalev ei suinkaan ollut ainut Neuvostoliiton Amnestyn jäsen, joka pidätettiin. 1980-luvulle tultaessa oli osaston jäsenistöä karsittu niin, että sen toiminta kuihtui vuosiksi. KGB:n aloittaman työn saattoivat loppuun henkilöiden väliset ristiriidat.

Tilanteen parantumisesta huolimatta laajamittaiset ihmisoikeusloukkaukset ovat Venäjällä arkipäivää. Amnestyn raportissa puututaankin erityisesti vallitse-

vaan rankaisemattomuuden kierteseen sekä ristiriitaan, joka valitsee kansallisen ja kansainvälisen lainsäädännön sekä käytännön välillä. Moskovassa pidetyssä lehdistötilaisuudessa 29.10. Amnestyn pääsihteeri Irene Khan kutsui Dubrovka-teatterin panttivankiriisiä pelottavaksi muistutukseksi Tšetšenian konfliktista. Yksi kampanjan tärkeimpiä tavoitteita onkin saada kansainvälinen yhteisö puuttumaan Tšetšeniassa tapahtuviin ihmisoikeusloukkauksiin, joihin konfliktin molemmat osapuolet jatkavasti syyllistyvät. Pääsihteeri Khan kuvasi tapahtunutta myös ”tuoreimmaksi esimerkiksi siitä, miten tavallisten ihmisten oikeuksia poljetaan räikeästi ympäri Venäjää.” Amnesty haluaa kampanjallaan muistuttaa, että sama rankaisemattomuuden ja ihmisoikeussopimuksista piittaamattomuuden ilmapiiri hallitsee koko Venäjän federaatiota, ei vain Tšetšeniää.

Kun Venäjä tammikuussa 1992 ilmoitti jatkavansa Neuvostoliiton ratifioimien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten noudattamista, toivon kipinä sytyi monien mielissä. Venäjä hyväksyttiin 1996 Euroopan neuvoston jäseneksi, missä yhteydessä se ratifioi mm. Euroopan ihmisoikeussopimuksen. Tähän liittyen Venäjä keskeytti kuolemanrangaistusten täytäntöönpanot elokuussa 1996, mutta se ei kuitenkaan ratifioinut kansainvälisiä sopimuksia, jotka tähtäävät sen lopulliseen poistamiseen maan lainsäädännöstä. Yksi Jeltsinin julistaman kuolemantuomioiden moratorion pelastama ihmishenki kuuluu Sergei Mihail-

oville. Hänet tuomittiin kuolemaan 1995 8-vuotiaan tytön raiskauksesta ja murhasta, joihin hän todistettavasti ei ollut syyllistynyt. Moratorion julistamisen jälkeen hänen tuomionsa muutettiin elinkautiseksi. Huomattavaa on, että raiskaukseen ja murhaan oikeasti syyllistynyt mies pidätettiin jo 1996, mutta Mihailov vapautettiin vasta heinäkuussa 2001 useiden uusintakäsittelyjen jälkeen. Mihailovin tapaus on valitettavasti hyvin yleinen Venäjällä. Häneltä evättiin oikeus asianajajaan kuulustelujen aikana, ja häntä tiettävästi pahoinpideltiin tunnustuksen saamiseksi.

Vaikka Venäjä on sitoutunut noudattamaan mm. YK:n kidutuksenvastaista sopimusta ja vaikka Venäjän perustuslain mukaan kansainvälinen oikeus on etusijalla maan omaan lainsäädäntöön verrattuna, noudattavat tuomioistuimet kotimaista lainsäädäntöä, joka ei kriminalisoi kaikkia kansainvälisissä sopimuksissa mainittuja kidutuksen muotoja. Syyttäjien ristiriitainen rooli rikosprosessissa, toisaalta tutkinasta vastaavana henkilönä, toisaalta epäillyn oikeuksien ja vapauksien valvojana, on johtanut siihen, ettei pahoinpitely- ja kidutussyttöksiä juurikaan tutkita. Uusi rikosoikeudellisia menettelytapoja koskeva laki, joka astui voimaan 1. kesäkuuta 2002, siirtää toimivallan päättää epäillyn pitämisestä tutkintavankeudessa syyttäjäviranomaiselta tuomioistuimelle. Samoin uuden lain mukaan tuomioistuin, ei syyttäjä, osoittaa asianajajan epäillylle. Kolmas merkittävä uudistus on se, että poliisi ja syyttäjä ovat velvoitettuja esittämään pätevät todisteet siitä, ettei tunnustusta ole saatu pahoinpitelemällä tai kiduttamalla, mikäli epäilty niin väittää. Tämä uusi laki korvaa

vanhan vuonna 1961 voimaantuneen lain.

Kuitenkaan yksin laki ei voi muuttaa käyttäytymismalleja. Siihen tarvitaan ennen kaikkea todellista poliittista tahtoa kunnioittaa ihmisoikeuksia ja rangaista ihmisoikeusrikoksiin syyllistyneitä. Vaikka jokaisella, joka otetaan poliisiin huostaan, on riski joutua kidutuksen ja pahoinpitelyn uhriksi, erityisen haavoittuvia ryhmiä ovat naiset, lapset ja etniset vähemmistöt. Venäjän oikeusministeriön tietojen mukaan vuonna 2001 yhteensä 17000 lasta kärsi vankeusrangaistustaan 64:ssä nuorisovankilassa Venäjän federaation alueella. Venäjän oikeusjärjestelmä kaipaa radikaalia muutosta lasten ja nuorten oikeuksien turvaamiseksi, sillä lapset ovat kansainvälinen sopimuksin oikeutettuja valtion erityissuojeluun kidutusta ja pahoinpitelyä vastaan. Lisäksi Venäjä on velvollinen muuttamaan oikeusjärjestelmäänsä nuoria rikoksentekejiä kohtaan julmasta, rangaistuksiin perustuvasta käytännöstä yhteiskuntaan sopeuttavaan ja kuntoutukseen tähtäävään hoitoon.

Naisiin kohdistuva syrjintä näkyy Venäjällä päivittäin niin seksuaalisena kuin muunakin väkivaltana kodeissa ja valtionlaitoksissa. Vuosittain noin 14000 naista kuolee puolisonsa tai jonkun sukulaisensa käden kautta. Perheväkivallasta on tehty kymmeniä lakiesityksiä, mutta mikään niistä ei ole edennyt duumassa laiksi asti. Sekä syyttäv viranomaiset että poliisi katsovatkin, etteivät voi puuttua perheväkivaltatapauksiin, ja pitävät niitä perheen sisäisinä asioina. Asenteena tuntuu olevan "ken ei lyö, ei myöskään rakasta". Sama välinpitämättömyys ja jopa syyllistäminen odottaa raiskauksen uhriksi joutunutta, jos hän uskaltautuu tekemään rikosilmoituksen. Pahimmissa tapauksissa uhri

joutuu uudelleen raiskatuksi viranomaisten toimesta. Lähes kaikissa tapauksissa viranomainen, joka on syyllistynyt raiskaukseen tai muuhun naisiin kohdistuvaan väkivaltaan, on selvinnyt rangaistuksetta.

Etniset vähemmistöt, erityisesti afrikkalaiset mutta myös Kaukasukselta kotoisin olevat, joutuvat päivittäin rasistisen syrjinnän ja väkivallan uhreiksi. Vaikka jo vuonna 1991 Venäjällä luovuttiin "propiska"-lupamenettelystä, yhä erityisesti suurissa kaupungeissa tietyt vähemmistöt, mm. tšetšeenit, ovat poliisin tähtäimessä ja heidän henkilöpapereitaan tarkastetaan rekisteröintiin liittyvien kysymysten varjolla. Näiden tarkastusten yhteydessä tapahtuu usein lahjusten ja rahan kiristämistä, mielivaltaisia pidätyksiä ja pahoinpitelyjä. Poliisi on myös haluton tutkimaan vähemmistöihin kohdistuvia hyökkäyksiä eikä tunnusta niiden rasistisia vaikutuksia, vaan leimaa ne humalaisten sekoiluiksi.

Alussa mainitsin aikojen muuttuneen sitten 1970-luvun pysähtyneisyyden ajan. Monia yhtymäkohtia on kuitenkin yhä nähtävissä. Vuonna 1980 *Izvestija* kirjoitti kahdessa laajassa artikkelissaan, "Kogo zaštšišťajete" (Ketä puolustatte, herrat), gospoda ja "Bez masok" (Ilman naamioita), Amnestyn harjoittavan Venäjän vastaista propagandaa ja toimivan Yhdysvaltojen ja Israelin toimeksiannosta viitaten Amnestyn julkaisemaan raporttiin Neuvostoliiton mielipidevangeista. Toukokuussa 2000 Amnestyn tutkija, joka oli matkalla Pohjois-Ossetiaan Venäjän hallituksen kutsusta puhumaan *Demokratia, laillisuus ja ihmisoikeudet Pohjois-Kaukasuksella*-seminaariin, pysäytettiin rajalla ja häneltä takavarikoitiin Amnestyn 1999 julkaiseman tutkimuksen *For the Motherland* kaikki kopiot Venä-

jän vastaisena materiaalina. Nykyään ei toisinajatteli joita ole enää tapana sulkea mielisairaaloihin. Kuitenkin Vasili Stetsik, *Totuus ihmisoikeuksista*-lehden päätoimittaja, on neljättä vuotta suljetuna mielisairaalaan Smolenskin lähellä. Hänen vaimonsa mukaan Stetsik on todettu terveeksi psykologisissa tutkimuksissa, jotka suoritettiin 4.4.1998, mutta viranomaiset ovat jättäneet tutkimuksen täysin huomiotta.

Amnesty International on haastavan tehtävän edessä. Rankaisemattomuuden muurin voi murtaa vain pitkäjänteisellä ja sinnikkäällä työllä asenteiden muuttamiseksi ja ihmisoikeuksien tunnetuksi tekemiseksi. Amnestyn Venäjä-kampanja eroaa aikaisemmista järjestön kampanjoista. Tärkeä elementti siinä on Venäjän kansalaisyhteiskunnan tukeminen ja paikallisten ihmisoikeusjärjestöjen vahvistaminen niiden työssä ihmisoikeusloukkausten rankaisemattomuuden kehän katkaisemiseksi.

Lisätietoja kampanjasta: <http://www.amnesty.fi>

Marjaana Lumme

Amnesty Internationalin Suomen osaston Venäjä-maakoordinaattori